

Wiśniewska, Anna

Zambrów wczoraj i dziś

"Studia Łomżyńskie", 9, 1998, s. [291]-295

Zdigitalizowano w ramach projektu pn. Budowa platformy "Podlaskie Czasopisma Regionalne", dofinansowanego z programu „Społeczna odpowiedzialność nauki” Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (umowa SONB/SP/465121/2020).

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Udostępniono do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA WIŚNIEWSKA (Zambrów)

Zambrów wczoraj i dziś.

Zarys dziejów regionu

Zambrów leży na pograniczu Mazowsza i Podlasia. Dzieje regionu i miasta są ze sobą ściśle związane.

W średniowieczu był to teren osadnictwa mazowieckiego. Od XII do XIV w. dochodziło tu często do konfliktów i wojen / najazdy Jaćwingów, Litwinów, później zakonu krzyżackiego/. Koniec XV i pierwsza połowa XVI w. to okres względnego spokoju sprzyjający rozwojowi osadnictwa / lokacja Zambrowa/, gospodarki rolnej i leśnej, rzemiosła i handlu. W tym czasie ukształtowała się także struktura administracyjna północno - wschodniego Mazowsza, powstały województwa i powiaty. Zambrów został siedzibą władz powiatu zambrowskiego / był nią do 1795 roku /. Do początku XVI w. Mazowsze było autonomiczną dzielnicą Polski. Dopiero po śmierci ostatnich książąt mazowieckich /1526r. / zostało włączone do Korony, a Zambrów stał się miastem królewskim. Od połowy XVII w. w wyniku klęsk żywiołowych i wojen, doszło do znacznego wyniszczenia całego regionu i upadku gospodarczego Mazowsza. Po III rozbiorze Polski w 1795 r. północne Mazowsze zostało zajęte przez Prusy. Po pokoju w Tylży w 1807 r. obszar ten znalazł się w granicach Księstwa Warszawskiego. Na mocy ustaleń kongresu wiedeńskiego z 1815 roku Mazowsze włączono do zaboru rosyjskiego.

Wiek XIX to okres powolnego rozwoju społeczno - gospodarczego i kulturalnego regionu, a także kolejnych prób walki o niepodległość / powstanie listopadowe i powstanie styczniowe /. W czasie I wojny światowej północne Mazowsze było kilkakrotnie terenem działań wojennych powodujących znaczne zniszczenia.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku nastąpił okres stabilizacji i powolnego rozwoju regionu. W czasie kampanii wrześniowej w 1939 roku w okolicach Zambrowa doszło do ciężkich walk pomiędzy wojskiem polskim a armią niemiecką. Mazowsze zostało podzielone na dwie strefy okupacyjne: niemiecką i sowiecką / Zambrów znalazł się w strefie sowieckiej/.

Lata 1939 - 1945 są okresem masowej eksterminacji ludności polskiej w obu strefach okupacyjnych. Ludność Mazowsza otwarcie i w konspiracji przeciwstawiała

się terrorowi. Lata 1945 - 1956 zdominowały walki zbrojne między oddziałami AK a władzą komunistyczną powstałą w Polsce przy poparciu ówczesnego Związku Radzieckiego. Trwała też odbudowa ze zniszczeń wojennych. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, po okresie zastoju i chaosu gospodarczego spowodowanego m. in. próbą kolektywizacji wsi, likwidacji prywatnego rzemiosła, usług i handlu, nastąpił rozwój gospodarczy regionu Mazowsza.

Historia miasta

Historia Zambrowa liczy ponad 700 lat. Najstarsza wzmianka o Zambrowie jako wsi książęcej pochodzi z 1283 roku. Lokacja miasta na prawie chełmińskim nastąpiła ok. 1420 roku (dokumenty lokacyjne zaginęły podczas wojny z zakonem krzyżackim w 1520 roku).

Nazwa miasta pochodzi od rzeczownika „ząbr”, czyli żubr i oznacza „miejsce pobytu żubrów”.

Zambrów będący najpierw własnością książąt mazowieckich następnie miastem królewskim, położony na skrzyżowaniu szlaków handlowych, miał dobre warunki rozwoju. Rozkwit miasta nastąpił na przełomie XV i XVI wieku. W 1564 roku miasto miało 250 domów i 1500 mieszkańców, którzy zajmowali się rolnictwem, handlem i rzemiosłem.

Stopniowy upadek Zambrowa nastąpił w drugiej połowie XVII w. i na początku XVIII w. Na skutek dotkliwych klęsk żywiołowych i wojen. Pod koniec XVIII w. Zambrów liczył tylko 554 mieszkańców.

Ponowny rozwój miasta przypada na pierwszą połowę XIX w. i wiązał się z przebiegającym przez Zambrów traktem Warszawa - Białystok - Petersburg. W czasie powstań: listopadowego (1831r.) i styczniowego (1863r.) w rejonie Zambrowa doszło do potyczek i walk pomiędzy oddziałami polskimi a wojskami rosyjskimi. W wyniku represji władz rosyjskich po powstaniu styczniowym Zambrów utracił w 1870 roku prawa miejskie (odzyskał je w 1919 roku).

W latach 1885 - 1894 Rosjanie wybudowali kompleks koszar dla dwóch pułków piechoty. Na przełomie XIX i XX wieku powstało także kilka niewielkich zakładów przemysłowych i rzemieślniczo - usługowych. W 1917 roku w zambrowskich koszarach stacjonował I Pułk Piechoty legionów pod dowództwem płk. E. Rydza - Śmigłego. Lata 1918 - 1939 to okres powolnego rozwoju miasta. W 1921 roku Zambrów liczył 6160 mieszkańców. Liczba ludności miasta systematycznie wzrastała. Charakter miastu nadawało wojsko stacjonujące w Zambrowie: 71 Pułk Piechoty i Szkoła Podchorążych Rezerwy.

W 1939 roku Zambrów liczył 7620 mieszkańców (w tym ok. 50% ludności żydowskiej). We wrześniu 1939 roku w mieście i w okolicy toczyły się ciężkie walki oddziałów polskich z XIX Korpusem Pancernym gen. H. Guderiana.

Na mocy traktatu Ribbentrop - Mołotow Zambrów znalazł się w sowieckiej strefie okupacyjnej. W latach 1939-1941 wiele osób z miasta i okolic zostało

przymusowo wywiezionych w głąb Związku Radzieckiego. Po wybuchu wojny niemiecko - sowieckiej w 1941 roku i zajęciu Zambrowa, Niemcy wyniszczyli całą ludność żydowską z miasta i okolic. Miasto zostało zajęte przez Armię Radziecką w sierpniu 1944 roku.

W 1946 roku Zambrów liczył niespełna 5 tys. mieszkańców i był w dużym stopniu zniszczony. Istotną zmianę i szansę na rozwój miasta przyniosła budowa w latach pięćdziesiątych zakładów przemysłu bawełnianego. Od 1955 roku Zambrów został ponownie siedzibą powiatu (poprzednio był miastem powiatowym w latach 1445 - 1795).

W latach 1955- 1975 nastąpił szybki rozwój miasta i wzrost liczby ludności. Powstały nowe zakłady przemysłowe, rozwinęło się przetwórstwo rolno - spożywcze i baza usługowo - handlowa.

Lata 1975 - 1990 to okres stagnacji w rozwoju miasta. W roku 1990 nastąpił podział miasta i gminy na dwie odrębne jednostki administracyjne: miasto i gminę Zambrów.

Obecnie Zambrów liczy 24021 mieszkańców i zajmuje obszar 19 km².

Zambrów jest drugim co do wielkości miastem województwa łomżyńskiego i pełni funkcję centrum regionalnego południowej części województwa łomżyńskiego.

Zambrów leży na skrzyżowaniu ważnych tras komunikacyjnych: Warszawa - Białystok - Petersburg (projektowana Via Baltica) i Olsztyn - Łomża - Lublin.

Mieszkańcy miasta zatrudnieni są głównie w sferze przemysłowej /ok.45%/. Wśród branż przemysłu rozwijających się w Zambrowie wymienić należy: przemysł włókienniczy (Przedsiębiorstwo Przemysłu bawełnianego „Zamtex”), przetwórstwo rolno - spożywcze (Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska, Zakłady Mięsne „Netter”, Przetwórnia Owoców i Warzyw "Prowitus", młyn zbożowy, wytwórnie makaronów), mechanikę precyzyjną, przemysł drzewny i budownictwo.

Około 1,5 tys. osób pozostaje bez pracy. Są to głównie kobiety w średnim wieku. Stopa bezrobocia kształtuje się na poziomie 10-12%.

W latach 1991-1998, czyli od momentu utworzenia samorządu, dzięki pro inwestycyjnym budżetom miasta, zrealizowane zostały bardzo poważne i ważne dla miasta inwestycje. Oddano do użytku oczyszczalnię ścieków, wysypisko odpadów komunalnych, szkołę podstawową, cmentarz komunalny, targowisko. W trakcie realizacji jest gazyfikacja miasta, budowa hali sportowej, zagospodarowanie terenu przy zalewie.

Za swoje osiągnięcia w inwestycjach Zambrów w rankingu *Gazety Bankowej* w 1994 roku, zajął 7 miejsce w kraju pod względem wydatków inwestycyjnych (jedyne tej wielkości miasto w północno - wschodniej Polsce) i 5 miejsce w kraju pod względem wydatków infrastrukturalnych. Również w rankingu Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową Zambrów został wysoko oceniony jako miasto, którego głównym atutem jest infrastruktura techniczna.

Kierunki działania samorządu w przyszłości to przede wszystkim kontynuacja inwestycji: dokończenie gazyfikacji, zagospodarowania terenu przy zalewie, budowa

infrastruktury pod budownictwo jednorodzinne, budowa krytej pływalni, która wraz z obecnie budowaną halą sportową i istniejącym stadionem, stworzy nowoczesny kompleks sportowy. Bardzo ważne dla dalszego funkcjonowania miasta jest uporządkowanie stanu prawnego dróg w mieście, a następnie poprawa ich stanu technicznego i bezpieczeństwa ruchu pojazdów i pieszych.

Istnieje pilna potrzeba podjęcia starań o wybudowanie obwodnicy miejskiej, gdyż ruch ciężkich samochodów przez miasto jest dużym utrudnieniem w ruchu oraz stanowi poważne zagrożenie dla pieszych jak też powoduje wzrost zanieczyszczenia powietrza w mieście.

Ważnym zagadnieniem związanym z rozwojem miasta jest również stworzenie odpowiednich warunków, poprzez np. politykę podatkową zachęcającą do inwestowania, a co za tym idzie do tworzenia nowych miejsc pracy.

Główny kierunek działania samorządu w przyszłości, to przede wszystkim jednak przyjęcie odpowiedniej strategii, która przyciągnie inwestorów z zewnątrz.

Zabytki Zambrowa

1. Kościół pw. Trójcy Świętej budowany w latach 1874-79 wg projektu warszawskiego architekta Bolesława Muklanowicza. Fasadą zwrócony na wschód, murowany, tynkowany. Zbudowany w stylu neoromańskim na planie krzyża łacińskiego, trójnawowy, bazylikowy z transeptem, dwunawową fasadą i jednoprzęsłowym prezbiterium zamkniętym pięcioboczną apsydą.

Sześcioprzęsłowa nawa główna oddzielona jest od naw bocznych półkolistymi arkadami na niskich filarach o sfazowanych narożach; chór wsparty na trzech arkadach z kolumnami o głowicach kostkowych. Sklepienie kolebkowe o wydatnych gurtach, w nawie głównej z lunetami i gurtami spływającymi na niskie pilastry wsparte na okazałym gzymsie. Okna zamknięte półkoliście, w nawach bocznych koliste. Fasada z wyższą częścią środkową, w której na osi jest kolumnowy portal, a nad nim dwa wąskie okna. W trójkątym szczycie podokapowy fryz arkadowy, przy drugim przęśle korpusu kwadratowe wieże, górą ośmioboczne.

Dachy dwuspadowe, nad nawami bocznymi pulpitarne, na wieżach ośmioboczne namiotowe, kryte blachą.

Ołtarze neoromańskie, zbudowane w latach 1881-85. Obraz św. Rocha, barokowy, przemalowany, przeniesiony w 1829r. z kościoła pw. Św. Małgorzaty w Rykaczach. Epitafia inskrypcyjne:

- Barłomieja Laskowskiego (zm. W 1652r.), barokowe, z brązowego marmuru, z rytym herbem Dąbrowa, ufundowane przed 1655 rokiem przez syna, Stanisława Laskowskiego, wojewodę płockiego.
- Ignacego Jana Dąbrowskiego (zm. W 1865r.), z czarnego marmuru.
- Jana Mleczki (zm. w 1865r.) i jego żony Konstancji z Downarowiczów (zm. w 1882r.).

2. Kapliczka w północno - wschodnim narożniku cmentarza przykościelnego, pierwotnie usytuowana przy moście nad rzeką Jabłonką. Zbudowana w połowie XIX w. na planie półkola, z prostokątną wnęką od frontu, w której znajduje się rzeźba ludowa Jana Nepomucena z przełomu XIX i XX w.

3. Cmentarz założony w 1795 roku, z 1868 roku pochodzi ogrodzenie z kamieni polnych. Na cmentarzu znajdują się:

- kaplica cmentarna (wzniesiona w 1795 roku przez proboszcza Marcina Krajewskiego, restaurowana w 1866 i 1970 r.), drewniana, o konstrukcji zrębowej, na planie kwadratu, podpiwniczona. Dach czterospadowy, gontowy, zwieńczony obeliskową gierczyną. Wewnątrz kaplicy polichromia późnobarokowa, na ścianie południowej iluzjonistyczny ołtarz, na pozostałych obrazki przedstawiające taniec śmierci, ponad drzwiami inskrypcja fundacyjna oraz herb Jasieńczyk Marcina Krajewskiego.
- Kaplica grobowa Woyczyńskich, właścicieli Porytego - Jabłoni ok. 1870 r. wg projektu Bolesława Muklanowicza, w stylu neoromańskim, na planie wydłużonego prostokąta, murowana, tynkowana.

4. Koszary - kompleks dwudziestu budynków wzniesionych w południowo - wschodniej części miasta w latach 1885 - 94. Murowane z nie tynkowanej cegły, na planie prostokąta, dwupiętrowe, ozdobione skromnymi datami architektonicznymi w postaci ceglanych fryzów podokapowych. Dachy płaskie, czterospadowe, kryte blachą.

5. Krzyż przydrożny z 1890 r. - żeliwny, ażurowy, z prętów spiętych przewiązkami (przy drodze na Klimasze).